

Začleňování žáků-cizinců do českých škol

PhDr. Kristýna Titěrová, META, o. s., Praha

- ❓ Víte si rady s problematikou začleňování žáků-cizinců do českých škol?
- ❓ Jak byste měli k žákům-cizincům přistupovat, jaké doklady máte od nich požadovat?
- ❓ Do kterého ročníku je vhodné žáky-cizince zařadit, když nerozumí češtině?
- ❓ Jak vyučovat žáky-cizince?

Anotace

Příspěvek přináší informace o problematice vzdělávání žáků-cizinců. Autorka se věnuje přístupu ke vzdělávání cizinců z hlediska legislativy, upozorňuje na problematické momenty jejich začleňování do českých škol a nabízí možnosti, jak je učit.

Obsah

1.	Úvod	4
2.	Specifika žáků-cizinců	4
2.1	Odlišný mateřský jazyk	4
2.2	Přístup k informacím	5
2.3	Kulturní odlišnost	6
3.	Přístup cizinců ke vzdělávání z hlediska legislativy	7
3.1	Právo na vzdělání	7
3.2	Kategorie cizinců	8
4.	Začleňování žáků s odlišným mateřským jazykem	9
4.1	Přijímání do školy	9
4.2	Přijímání podle kategorií	9
4.3	Zařazení do ročníku	12
4.4	Klasifikace cizinců	13
4.5	Zodpovědnost za integraci cizinců	14
5.	Principy práce s žáky s odlišným mateřským jazykem	15
5.1	Žáci s odlišným mateřským jazykem jako žáci se speciálními vzdělávacími potřebami	15
5.2	Rovnost vzdělávacích příležitostí	16
5.3	Odstraňování jazykové bariéry	16
5.4	Principy začleňování žáků s odlišným mateřským jazykem	17

6.	Možnosti školy	18
6.1	Individuální vzdělávací plán	19
6.2	Asistent pedagoga	20
6.3	Inkluzivní výuka	21
6.4	Přizpůsobení učiva	22
6.5	Kurzy češtiny pro cizince	23
7.	Financování	23
7.1	Rozvojové programy MŠMT	24
7.2	Portál inkluzivní škola.cz	25
8.	Závěr	26

---

1. Úvod

Nepochybně většina z vás se ve své praxi již setkala se situací, kdy vás kontaktoval cizinec, který chtěl přihlásit do školy svoje dítě nebo dítě svých známých. Pokud vaše škola nesídlí v krajském městě, vedle tržnice či na jiném místě s velkou koncentrací cizinců, je pro vás tato situace velmi nezvyklá. Pravděpodobně vám vyvstanou otázky typu: **Mohu, nebo musím dítě přijmout? Co musím udělat? Jaké doklady mám požadovat? Měli bychom řešit typ pobytu, nebo dokonce jeho legalitu? Do jakého ročníku cizince zařadit, když nerozumí česky? A jak ho vlastně budeme učit?**

Podobné otázky musí více méně vyřešit všichni ředitelé škol, kde se cizinci vzdělávají, a není jich málo. Podle Českého statistického úřadu se **počty cizinců na našich školách** pohybují kolem 2 %. Mezi nejčastější země původu patří **Vietnam, Ukrajina, Slovensko, Rusko a Mongolsko**.

I přes vzrůstající migrační trendy byla problematika vzdělávání cizinců doposud na okraji zájmu, především vlivem relativně pomalé reakce na otevření hranic po 40 letech úplného uzavření okolnímu světu a s ním i přirozenému fenoménu migrace. Podle demografických ukazatelů budou počty cizinců stále narůstat, a proto je vhodné se problematikou jejich vzdělávání začít zabývat nejen na úrovni škol, ale i samospráv, a především ministerstva.

2. Specifika žáků-cizinců

2.1 Odlišný mateřský jazyk

žáci
s odlišným
mateřským
jazykem

Než přejdeme ke konkrétním informacím, musíme si objasnit základní věc: **Proč se vlastně zabývat cizinci?** Jakým

způsobem se jejich přijímání a vzdělávání liší od vzdělávání českých dětí? V zásadě si na tyto otázky umí odpovědět každý z nás: Jedná se o **odlišný mateřský jazyk**, který je příčinou omezené nebo žádné možnosti komunikace s rodiči-cizinci, a především s žáky samotnými. A spolu s omezenou komunikací je zásadní zejména fakt, že **vyučovací jazyk je pro žáky-cizince zároveň jazyk cizí**, jež se teprve učí.

To pracovníky sdružení META, kteří se cizinci a jejich vzděláváním dlouhodobě zabývají, vedlo k zavedení pojmu **žáci s odlišným mateřským jazykem** (dále jen „OMJ“). Tento pojem vyjadřuje základní odlišnost těchto žáků, jejich bariéru a zároveň jejich vzdělávací potřebu, již je nutné vyrovnávat. V zahraničí se pracuje s podobnými termíny, ze kterých je zřejmá právě odlišnost původního jazykového prostředí, případně potřeba naučit se vyučovací jazyk jako jazyk cizí.

Cumminsova teorie

Podle teorie kanadského pedagoga a badatele Jima Cumminse je nezbytné odlišovat základní interpersonální komunikační schopnosti od kognitivních a akademických jazykových dovedností. Všichni, kdo se učí nový jazyk, se podle této teorie nejdříve učí **základním komunikačním dovednostem**, tedy komunikovat v základních situacích tváří v tvář. Až mnohem později doplňují a rozvíjejí tyto schopnosti o kognitivní a akademické dovednosti. Ty jsou ale zároveň nezbytné pro školní úspěšnost. Tato jazyková „nadstavba“ se vyvíjí až po pěti až sedmi letech, to znamená, že nelze předpokládat, že žáci budou okamžitě schopni zapojit se do všech školních aktivit.

Cumminsova teorie

2.2 Přístup k informacím

Kromě odlišného mateřského jazyka je další důležitou potřebou, a zároveň nedostatkem **přístup k informacím**.

přístup k informacím

Většina z nás si ani neuvědomuje, kolik informací kolem vzdělávacího systému a jeho organizace je nutné pro dobrou orientaci a úspěšné zvládnání znát. Tyto informace nám postupně zprostředkovali naši rodiče a ostatní dospělí v průběhu našeho dětství. Osvojování těchto znalostí bylo naprosto nenásilné a je součástí celkového porozumění naší společnosti a kultuře, které získávají všichni členové společnosti v procesu socializace a enkulturace. Jeho důsledkem je jisté „předporozumění“, jež děti vstupující do školy mají.

U cizinců, kteří k nám přicházejí často z naprosto odlišného prostředí, nelze „předporozumění“ předpokládat. Představme si sami sebe a svou bezmoc v případě, že bychom chtěli my sami nebo naše děti studovat ve Vietnamu nebo v Rusku. Pravděpodobně bychom byli velice zmatení a zorientovat se by nám trvalo delší dobu. Pokud bychom navíc měli jazykovou bariéru a všechny informace bychom obdrželi v cizím jazyce a v neznámém písmu, situace by byla ještě složitější. Proto je poskytování informací (nejlépe) v jazyce příchozích (nebo alespoň ve světovém jazyce, kterému rozumí) pro úspěšnou spolupráci zásadní.

Tlumočníci

tlumočníci

Důležité je využívat profesionální **tlumočnické služby**, jež jsou v České republice zatím nahrazovány tlumočením prostřednictvím známých či dětí. V mnoha situacích to může stačit, ale při řešení závažnějších otázek by měly mít obě strany – škola i rodiče – jistotu, že informacím, které si předávají, rozumí všichni zúčastnění.

2.3 Kulturní odlišnost

kulturní odlišnost

Posledním specifíkem žáků s odlišným mateřským jazykem, jež ovlivňuje jejich vzdělávání, je jejich **odlišná socio-kulturní zkušenost**. Žáci často pocházejí ze vzdálených

zemí, s odlišným pohledem na učení, výchovu i okolní svět. Do velké míry je ovlivňuje také náboženské zázemí rodiny, tradice a zvyklosti.

S problematikou kulturní odlišnosti je spojeno zajímavé téma **interkulturní senzitivity**, kterou by se měli naučit všichni, kdo přicházejí do styku s lidmi z odlišných kultur. Tato dovednost je zásadní jak pro ředitele jednajícího s rodiči žáků s odlišným mateřským jazykem, tak především pro učitele, jenž má takové žáky ve třídě, a v neposlední řadě také pro všechny žáky, kteří se v multikulturním prostředí pohybují. Interkulturní senzitivita je téma, jež bezesporu patří do průřezového tématu multikulturní výchovy i do samotného klimatu školy.

3. Přístup cizinců ke vzdělávání z hlediska legislativy

3.1 Právo na vzdělání

Asi každého ředitele či ředitelku, kteří se s cizinci setkají ve škole poprvé, napadne, jestli mají děti v cizí zemi, z níž nepocházejí ani ony ani jejich rodiče, právo na přístup k bezplatnému vzdělání. Pravda je taková, že právo na vzdělání zaručuje všem dětem **Úmluva o právech dítěte** a zároveň **školský zákon**. Takže výjimkou nejsou ani cizí státní příslušníci, kteří mají toto právo stejné jako jejich čeští spolužáci.

Od novelizace školského zákona z 2. 9. 2008 nemusí navíc cizinci prokazovat legalitu pobytu při přijímání k povinné školní docházce. Přístup ke vzdělávání musí být **rovný**

**právo
na vzdělání**

a nikdo nesmí být diskriminován kvůli rase, etnickému původu, jazyku, náboženství ani politickému přesvědčení.

3.2 Kategorie cizinců

kategorie
cizinců

Vzdělávání cizinců se věnuje § 20 školského zákona, podle něhož jsou cizinci rozděleni v zásadě na dvě kategorie, pro které vyplývají odlišná práva a povinnosti. Tyto dvě kategorie jsou následující:

■ Občané Evropské unie a jejich rodinní příslušníci

Občané Evropské unie mají přístup ke vzdělávání a školským službám podle školského zákona za stejných podmínek jako občané ČR.

■ Občané tzv. třetích zemí

Občané tzv. třetích zemí, tedy de facto zemí **mimo EU**, mají přístup k základnímu vzdělávání, včetně vzdělávání při výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy, pokud pobývají na území České republiky (a to i neoprávněně). Ke střednímu a vyššímu vzdělání pouze za podmínek oprávněnosti pobytu na našem území. K předškolnímu a základnímu uměleckému vzdělání mají cizinci ze třetích zemí přístup, pouze pokud mají na našem území povolení k pobytu na déle než 90 dní.

Zvláštní skupinu cizinců ze třetích zemí tvoří děti **azylantů**, osob požívajících doplňkové ochrany, žadatelů o udělení mezinárodní ochrany nebo osob požívajících dočasné ochrany. Ty mají větší možnosti při vyrovnávání speciálních potřeb, které plynou ze specifika jejich situace. O těchto možnostech se zmíníme později.

4. Začleňování žáků s odlišným mateřským jazykem

Na následujících řádcích se budeme věnovat problematickým momentům, jež musí ředitel a s ním i všichni pedagogové školy zvládnout na cestě k inkluzi žáků s odlišným mateřským jazykem.

4.1 Přijímání do školy

Rovný přístup

Školský zákon deklaruje **rovný přístup při přijímání ke vzdělání**, proto mají cizí státní příslušníci stejná práva a povinnosti jako děti občanů ČR. Přesto se přijetí cizinců z několika důvodů liší. **Povinná školní docházka** se vztahuje na všechny děti-cizince pobývajících na území ČR déle než 90 dní. **Právo na základní vzdělání** mají v ČR ale všechny děti, a to i v případech, kdy se neprokáže legalita jejich pobytu na našem území, jak již bylo zmíněno výše. **Základní školy při přijímání dětí cizinců již nemají právo posuzovat oprávněnost jejich pobytu na území naší republiky.**

rovný přístup

4.2 Přijímání podle kategorií

Již tedy víme, že školský zákon rozděluje cizince do určitých kategorií s odlišnými právy. Ta je nutno brát v potaz již při přijímání. Nejprve je proto důležité zařadit si cizince do příslušné kategorie. Pro ty pak vyplývá následující:

přijímání podle kategorií

■ Občané EU

občané EU

Po vstupu České republiky do Evropské unie byly v rámci zlepšení podmínek mobility mezi jednotlivými členskými státy zřízeny **třídy pro jazykovou přípravu** pro děti občanů se státní příslušností jiného členského státu Evropské unie. Celková délka jazykové přípravy žáka v těchto třídách je nejméně 70 vyučovacích hodin po dobu nejvýše 6 po sobě jdoucích měsíců školního vyučování. Ředitel školy, ve které žák plní povinnou školní docházku, musí vyrozumět jeho zákonného zástupce **do jednoho týdne po přijetí** žáka do školy o

- možnosti docházky do tříd pro jazykovou přípravu,
- způsobu zařazování žáka do tříd pro jazykovou přípravu,
- místech zařazení tříd pro jazykovou přípravu.

Tyto informace získá ředitel školy od příslušného krajského úřadu, který by měl dát školám ve svém regionu na vědomí seznam škol připravených poskytovat výuku českého jazyka těmto dětem. Tento seznam škol je dostupný také na portálu www.inkluzivniskola.cz v sekci **Organizace**.

■ Občané třetích zemí

občané třetích zemí

Po příchodu žáka nebo žákyně rodičů z tzv. **třetích zemí** do školy, je ředitel povinen vyrozumět **do týdne zákonné zástupce žáků o jejich možnostech, právech a povinnostech**. Zákon však těmto žákům neumožňuje žádnou jazykovou přípravu, proto je jejich integrace a výuka češtiny pro cizince na samotné škole a rodičích. Důležité je ale uvědomit si, že tato kategorie cizinců je velice různorodá a jedinou společnou charakteristikou jejich dětí je, že používají většinou jiný mateřský jazyk a jejich rodiče nejsou občané EU. Ale jejich sociální, jazykové, etnické a ekonomické zázemí je navzájem

velmi odlišné. Může se jednat o děti pocházející z velmi rozvinutých zemí, jako je USA, Kanada nebo Japonsko, ale také o děti imigrantů ze zemědělských oblastí rozvojových zemí. Proto budou velmi rozdílné jejich výchozí podmínky vzdělávání.

■ Azylanti a žadatelé o azyl

Specifickou podkategorii občanů z tzv. třetích zemí tvoří **děti azylantů nebo účastníků řízení o udělení mezinárodní ochrany** žijící v azylových zařízeních i mimo azylová zařízení. Jedná se o děti rodičů, kteří byli z různých důvodů (válečný konflikt, politické, náboženské nebo environmentální důvody atd.) nuceni opustit svou zemi původu a hledají dočasnou nebo stálou ochranu v zemích nových. V případě příchodu těchto dětí **zabezpečují školy i jejich základní jazykovou přípravu**. Postupují podle Metodického pokynu ke školní docházce žadatelů o azyl. Pro děti je možné zřízovat **vyrovňovací třídy** (při počtu 12 a více).

**azylanti,
žadatelé o azyl**

Při přijímání jakéhokoliv cizince do vaší školy je podstatné uvědomit si několik důležitých věcí:

- Jaké **informace předáte rodičům** a žákům-cizincům a jak zaručíte, aby porozuměli všem právům a povinnostem týkajícím se vzdělávání v ČR?
- Které **informace si od rodičů vyžádáte**, abyste mohli okamžitě začít pracovat na inkluzi žáků s OMJ do školy?
- Jak budete následně pokračovat při jejich vzdělávání, kdo bude například učit žáky s OMJ češtinu, bez jejíž znalosti není vzdělávání na běžných školách v ČR možné?

Vše, co souvisí s přijímáním cizinců, naleznete také na portálu www.inkluzivniskola.cz v sekci **Organizace** v části věnované **přijetí do školy**.

TIP

4.3 Zařazení do ročníku

Doporučení

zařazení do ročníku

Důležitou otázkou, již musí ředitelé řešit okamžitě po přijetí žáků s odlišným mateřským jazykem, je jejich zařazení do ročníku. Podle Pokynu MŠMT ke vzdělávání cizinců se při **zařazení cizince do ročníku** přihlédne k jeho znalosti českého jazyka a úrovni dosaženého vzdělání. Problém ovšem nastává, pokud přijde do školy například jedenáctiletý Vietnamec, který před týdnem přicestoval za rodiči do České republiky, česky neumí ani slovo a úroveň jeho dosaženého vzdělání není možné kvůli vzájemné jazykové bariéře posoudit. Jak v takové situaci postupovat? Zahraniční zkušenosti i výzkumy z této oblasti ukazují, že i přes neznalost jazyka a neschopnost posoudit dosažené znalosti a dovednosti je nejvhodnější **zařadit cizince do ročníku odpovídajícího jeho věku**. Roli zde hraje několik faktorů:

- **sociální aspekt** – žák nebo žákyně s OMJ se stejně jako většina dětí bude nejlépe cítit mezi stejně starými vrstevníky, a to i v případě, že jim nerozumí
- **emocionální aspekt** – pobyt mezi mladšími dětmi může být velkou frustrací a spolu s jazykovou bariérou mohou způsobit pasivitu, nebo naopak agresivní chování
- **podnětné prostředí** – výuka mezi vrstevníky je pro žáky s OMJ nepochybně podnětnější i přesto, že výklada úplně nerozumí
- **ukončení povinné školní docházky** – důležité je uvědomit si zásadní věc: vždy zařazujte žáky s OMJ tak, aby **ukončili povinnou školní docházku nejpozději v 17 letech**; zařazením do nižších ročníků jim neumožníte ukončit základní vzdělání včas

4.4 Klasifikace cizinců

Problematickým momentem při vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem je také jejich klasifikace. Vyhláška č. 48/2005 Sb. stanovuje, že v případě „hodnocení žáků, kteří nejsou státními občany České republiky a plní v České republice povinnou školní docházku, se **dosažená úroveň znalosti českého jazyka považuje za závažnou souvislost, jež ovlivňuje výkon žáka. Při hodnocení těchto žáků ze vzdělávacího obsahu vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura se na konci tří po sobě jdoucích pololetí po zahájení docházky do školy v České republice vždy považuje dosažená úroveň znalosti českého jazyka za závažnou souvislost, která ovlivňuje výkon žáka a k níž je nutné přihlížet.**“

klasifikace
cizinců

Špatné řešení

V několika případech se pracovníci sdružení META setkali s mylným výkladem – některé školy žáky s OMJ první tři po sobě následující pololetí po příchodu na školu **vůbec nehodnotily** z předmětu Český jazyk a literatura, a mnohdy ani z ostatních vyučovacích předmětů. Takto ovšem klasifikaci cizinců řešit nelze, protože pokud by žák nebyl hodnocen na vysvědčení na konci 2. pololetí, znamenalo by to, že musí opakovat ročník. A to by většinou mělo být až krajním řešením situace, ve které jsou tito žáci často nedobrovolně a bez možnosti ovlivnit subjektivní i objektivní faktory zasahující do školní úspěšnosti.

Doporučení

Řešením v případě žáků s OMJ je vytvoření individuálního vzdělávacího plánu (dále jen „IVP“), v němž se vychází z konkrétní situace žáka a stanovují se **reálné vzdělávací cíle**, jejichž dosažení lze následně hodnotit. Více o této možnosti dále. Další alternativou bývá slovní hodnocení, ve kterém se naznačí možnosti rozvoje, slabé, ale především silné stránky apod.

4.5 Zodpovědnost za integraci cizinců

Koordinátor

zodpovědnost za integraci cizinců

Řešíte-li, kdo je za integraci cizinců ve škole zodpovědný, podle vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních je to **metodik prevence primárně patologických jevů**. Vzhledem k tomu, že má ve škole na starosti mnoho významných úkolů a z úvazku nemá sleveno nic, je to spíše břímě nežli výzva. Pokud máte ve škole větší počet cizinců, již vyžadují intenzivní péči, je vhodné ustanovit jakéhosi koordinátora aktivit vyrovnávajících potřeby žáků s OMJ. Vždy musí ve škole existovat někdo, kdo je koordinuje, na koho se mohou žáci a jejich rodiče obrátit a kdo jim je schopen předat relevantní informace o podpoře na škole i mimo ni.

Týmová spolupráce

Za výuku češtiny jako cizího jazyka je zodpovědný celý tým. Někdy je tato zodpovědnost přenesena na vyučující Českého jazyka a literatury. To je řešení chybné, protože učitelé češtiny nejsou k výuce češtiny jako cizího jazyka o nic více „kompetentní“ než jakýkoliv jiný učitel. Vychází to z naprosto odlišné perspektivy a pohledu na jazyk u těchto dvou oborů.

Zatímco v běžném předmětu Český jazyk se učí především o jazyce a jeho systému, v Češtině jako cizím jazyku se žáci učí běžnými metodami výuky cizích jazyků. Proto by měl každý učitel rozšiřovat cíleně slovní zásobu ze svého předmětu, nejlépe na základě vypracovaného individuálního plánu. Zároveň by na škole měl být někdo, kdo celou aktivitu výuky češtiny jako cizího jazyka koordinuje a vede v patrnosti pokroky žáků a případně navrhuje různá opatření. Je důležité si uvědomit, že spolupráce celého týmu je pro úspěšné zvládnutí jazykové bariéry nevyhnutelná.

Pevné záchytné body – patroni

Žáci s OMJ přicházejí z odlišného sociokulturního prostředí, s odlišným jazykem, zvyklostmi, představami a hodnotami. Prošli si v životě obrovskou změnou a ztrátou veškerých jistot i přátel a často jsou odloučeni od mnoha rodinných příslušníků. Proto je pro ně velice důležité mít ve škole někoho, na koho se mohou již od prvních dnů obrátit. Kromě třídního učitele a výchovného poradce, případně koordinátora, kteří tuto funkci plní běžně, se na mnoha školách u nás i v zahraničí osvědčilo ustanovení **patronů** mezi spolužáky, již mají nového žáka s OMJ na starosti o přestávkách, na obědě, ale i při vyučování. Pomáhají jim zorientovat se v budově školy a při výuce, kontrolují porozumění a dělají jim společnost.

5. Principy práce s žáky s odlišným mateřským jazykem

5.1 Žáci s odlišným mateřským jazykem jako žáci se speciálními vzdělávacími potřebami

Po přijetí a zařazení žáků s odlišným mateřským jazykem do ročníku nastává samotná výuka. Při ní ovšem hraje zásadní roli neznalost jazyka, která je objektivní bariérou a činí z těchto žáků žáky se speciálními vzdělávacími potřebami se sociálním (přesněji se sociokulturním) znevýhodněním, již vyžadují odlišné principy práce.

Školský zákon na žáky s OMJ pamatuje zatím pouze částečně. V současné době přicházejí jako žáci se sociálním

znevýhodněním v úvahu pouze azylanti a žadatelé o mezinárodní ochranu. U některých skupin cizinců může být sociální znevýhodnění uznáno také kvůli rodinnému prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, ohrožené sociálně patologickými jevy, což je ovšem velmi problematické definovat a prokázat.

Jak je tedy vidět, definice sociálního znevýhodnění je ve školském zákoně nejednoznačná, a především z hlediska žáků s OMJ nedostatečná. Odlišnost mateřského jazyka a neznalost vzdělávacího jazyka nejsou zatím považovány za znevýhodnění, kterými však fakticky jsou.

5.2 Rovnost vzdělávacích příležitostí

rovnost vzdělávacích příležitostí

Proto je nutné vycházet při principech práce z Úmluvy o právech dítěte, jež jako mezinárodní dokument je školskému zákonu nadřazená, a také z Listiny základních práv a svobod. V obou se důraz klade na **rovnost vzdělávacích příležitostí pro všechny a na odstranění překážek, které by tomu bránily, a tím i na respektování vzdělávacích potřeb jednotlivců při vzdělávání**. Z těchto principů vychází **inkluzivní výuka**, jež jako jediná může naplnit rovnost šancí všech dětí při jejich vzdělávání.

5.3 Odstraňování jazykové bariéry

odstraňování bariéry

Zároveň je nutné uvědomit si, že žáci s odlišným mateřským jazykem se od ostatních spolužáků liší (kromě odlišného sociokulturního původu) právě a pouze mateřským jazykem, který je jejich základní **překážkou** při vzdělávání, ale jinak jsou jejich vzdělávací předpoklady a možnosti stejné jako u ostatních dětí. To znamená, že se od nich na obecné rovině neliší a najdete mezi nimi širokou škálu od

žáků mimořádně nadaných po žáky s různými speciálními potřebami. Jinými slovy: základním principem jejich vzdělávání je **postupné a systematické odstranění jejich jazykové bariéry**, jež je zásadní překážkou bránící jim v rozvoji jejich vzdělávacích příležitostí. Ale jinak je podněcování jejich rozvoje stejně nutné jako pro ostatní děti.

Sdružení META vytvořilo při tvorbě metodiky práce se žáky-migranty, která vzniká v rámci projektu Poradenské a informační centrum pro vzdělávání mladých migrantů podpořeného v 1. výzvě Operačního programu Praha Adaptabilita, **klíčové principy začleňování**, jež by měly být součástí přístupu každé školy (nejen) k žákům s OMJ.

TIP

5.4 Principy začleňování žáků s odlišným mateřským jazykem

Klíčové principy začleňování žáků s OMJ podle sdružení META jsou:

klíčové principy

- Každé dítě v naší škole má právo plnohodnotně rozvíjet svůj potenciál, účastnit se výuky a spolupracovat s ostatními.
- Všechny školy mají zodpovědnost za zajištění **rovnosti vzdělávacích příležitostí pro všechny a odstranění překážek, které by tomu bránily**, což u žáků s OMJ je především výuka češtiny jako cizího jazyka.
- Škola si proto musí vytvořit koncepci podpory inkluze nově přichozích žáků s OMJ, jež bude vycházet primárně z rozvoje jejich vzdělávacích příležitostí a možností.
- Je nutné **rozvíjet potenciál žáků s OMJ prostřednictvím výuky češtiny jako cizího jazyka** a přístup k učivu dalších předmětů musí být smysluplný a podnětný i bez dostatečné znalosti vzdělávacího jazyka a zároveň jazyk rozvíjet.

- Opatření zohledňující vzdělávací potřeby žáků s OMJ musí vycházet z pedagogické diagnostiky jejich dosavadních znalostí a zkušeností (v případě jazykové bariéry je nutné alespoň rámcově zjistit například ze sešitů nebo učebnic předchozí učivo) a jazykových dovedností (porozumění češtině, mluvení, psaní latinkou, čtení apod.).
- Základním principem je přistupovat k dětem s OMJ s vědomím toho, že **vzdělávací jazyk je pro ně jazyk cizí a že se teprve učí jazyk, prostřednictvím něhož se zároveň učí**. To s sebou nese zvýšené požadavky na názornost, přehlednost, systematičnost, a často i redukci učiva s velkým důrazem na rozvoj dovedností v českém jazyce.
- Nejlepší způsob, jak toho dosáhnout, je smysluplná a podnětná výuka s vrstevníky v běžných třídách, která vychází bezprostředně z potřeb jednotlivých dětí.
- Do procesu inkluze by měli být **zapojeni i rodiče žáků** s OMJ. Minimálně by měli být o všem informováni, ale neměla by jim být odebrána zodpovědnost za vzdělávací situaci jejich dětí, přestože i jejich vlastní situace je velmi nelehká. V některých případech rodiče nemají možnost volby při odchodu do nové země, ale děti ji nemají téměř nikdy.
- Nově přichozí děti s OMJ většinou opustily známé prostředí, kamarády a velkou část rodiny, proto je jejich emocionální rozpoložení velmi křehké. Všichni se učíme a pracujeme nejlépe, když se cítíme dobře, bezpečně a když jsou naše úspěchy oceňovány. Umožněte tento pocit i těmto dětem.

6. Možnosti školy

Principy práce naznačují, že vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem klade na pedagogy a výuku samotnou

velké nároky, protože musí vycházet z potřeb jednotlivých žáků a zohledňovat je při přípravě a výuce jako takové. V současné situaci, která ve školství panuje, je to velice problematické. Žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a povinností přibývá, ale peněz ubývá. Přesto pokud chce škola dostát všem svým povinnostem a **rozvíjet potenciál všech svých žáků**, tedy i žáků s odlišným mateřským jazykem, je nutné vyvíjet se směrem k **individualizaci a diferenciaci výuky**. Vhodnými nástroji jsou především **individuální vzdělávací plán (IVP)** a využití **asistenta pedagoga**. Výchozím principem je již zmíněná **inkluzivní výuka**.

6.1 Individuální vzdělávací plán

Individuální vzdělávací plán je známý nástroj integrace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami do výuky. Měl by být tvořen v souladu s vyhláškami č. 72/2005 Sb., *o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních*, a vyhláškou č. 73/2005 Sb., *o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných*.

Podle těchto vyhlášek však zatím žáci s OMJ nepatří do skupiny žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, pro které je IVP podpůrným nástrojem. Přesto se v praxi ukazuje, že systematická realizace vzdělávání cizinců je bez tohoto nástroje téměř nemožná. Lépe řečeno, při inkluzi žáků s OMJ je vhodné využívat principy individualizace a specifikace vzdělávacích cílů a obsahů, z nichž vychází-me při tvorbě IVP.

Individuální vzdělávací plán vám umožní:

- uvědomit si vzdělávací potřeby žáků s odlišným mateřským jazykem a zároveň možnosti školy při jejich naplňování

výhody IVP

- naplánovat konkrétní kroky při vzdělávání těchto žáků, které vycházejí z jejich konkrétní situace
- zorganizovat cílenou podporu těchto žáků a postupně zlepšovat jejich jazykové dovednosti
- ujasnit si, co je možné žáky s odlišným mateřským jazykem naučit v jednotlivých předmětech, a stanovit si reálné cíle vzdělávání, jež z počátku vycházejí z potřeby rozvíjet jazykové dovednosti a slovní zásobu z jednotlivých oblastí výuky
- vyřešit problém klasifikace žáků s odlišným mateřským jazykem, kteří nemohou plnohodnotně prokázat své znalosti; stanovení reálných cílů výuky je výchozím měřítkem také pro hodnocení jejich dosahování

TIP

Pokud chcete vytvořit IVP pro cizince, postupujte podle portálu www.inkluzivniskola.cz, kde jsou všechny kroky detailně popsány a je zde i formulář IVP ke stažení.

6.2 Asistent pedagoga

asistent pedagoga

Využití asistenta pedagoga (dále jen „AP“) je dalším účinným nástrojem, jenž spolu s IVP může velmi dobře fungovat při integraci nebo spíše inkluzi těchto žáků. V současné době mají školy možnost požádat o asistenta pedagoga pro žáky se sociálním znevýhodněním zřizovatele, a to kraj nebo přímo MŠMT. Více se dozvíte v části o financování. Asistent pedagoga působí jako jakýsi prostředník mezi žákem s OMJ, výukou, učitelem a rodiči.

Výhody asistence

výhody

Asistent pedagoga usnadňuje žákovi porozumět probírané látce tím, že mu pomáhá v orientaci, vysvětluje a objasňuje slovní zásobu, zatímco učitel se věnuje výuce celé třídy. Přesto asistent pedagoga nepřebírá zodpovědnost za výuku, tu má stále vyučující, asistent pouze pomáhá dítěti

se znevýhodněním participovat na výuce s ostatními. To je zároveň zásadní výhodou asistentství – žáci s OMJ zůstávají součástí třídy, plní podobné úkoly jako ostatní, ale mají po ruce někoho, kdo jim nesrozumitelné učivo přibližuje. Navíc může asistent fungovat jako jakýsi mentor nebo tutor a vést i odpolední doučování češtiny.

Sociokulturní potřeby

Kromě podpory jazyka pomáhá AP i při vyrovnávání sociokulturních potřeb žáků s OMJ. Žáci s OMJ se ocitají v odlišném sociokulturním prostředí, které je jim cizí, a proto pro ně asistent pedagoga může představovat určitou jistotu. Navíc může AP působit jako kulturní mediátor – vysvětlovat a ozřejmovat žákům s OMJ sociokulturní realitu školy a společnosti a zároveň českým spolužákům přibližovat kulturu a zvyky žáků s OMJ (ve spolupráci s nimi, rodiči apod.).

Na stránkách www.inkluzivniskola.cz naleznete rozsáhlé informace k asistentství, včetně například podmínek zřízení pozice, náplně práce atd.

TIP

6.3 Inkluzivní výuka

Charakteristika inkluze

Jak již bylo řečeno výše, inkluzivní výuka vychází z potřeb jednotlivých žáků a prostřednictvím jejich vyrovnávání rozvíjí vzdělávací potenciál všech těchto žáků. U žáků s OMJ jde především o rozvoj jejich jazykových dovedností, slovní zásoby a orientace ve výuce, pokynech apod.

inkluze

Základním principem inkluzivního vzdělávání je **zapojení všech studentů do vzdělávacího procesu**. V inkluzivní škole se všichni žáci bez ohledu na zdravotní, sociální, kulturní či jiné znevýhodnění vzdělávají společně a učitelé jejich znevýhodnění a speciální vzdělávací potřeby vyrovnávají a odpovídají na ně různými opatřeními.

Principy inkluze

Pokud chcete ve své škole dostát své zodpovědnosti za poskytování širokého a vyváženého učiva **všem** svým žákům, musíte aplikovat **tři základní principy** inkluzivního vzdělávání, prostřednictvím kterých poskytne všem odpovídající a podnětnou výuku. Principy inkluzivní výuky jsou:

- podněcovat žáky při výuce odpovídajícími úkoly a výzvami
- odpovídat na odlišné vzdělávací potřeby všech svých žáků a studentů
- překonávat potencionální bariéry při vzdělávání a hodnocení jednotlivců i skupin žáků

TIP

Více se dozvíte na webových stránkách: www.inkluzivniskola.cz → Pedagogická práce s diverzitou → Inkluzivní výuka → Principy inkluzivního vzdělávání.

6.4 Přizpůsobení učiva

přizpůsobení učiva

Přizpůsobit učivo v případě žáků s OMJ znamená především promyslet, jaké učivo a jaká metoda výuky budou dostatečně podněcovat jejich jazykový rozvoj a zároveň prohlubovat jejich znalosti. Pro úplné začátečníky jsou to samozřejmě základní fráze a slovní zásoba, porozumění pokynům atd. Pro pokročilejší je pak nasnadě zpřístupnit učivo názorností, přehledností apod.

Užitek pro všechny žáky

Jak vyplývá z výše podaného výkladu, je vždy na učiteli, jak výuku přizpůsobí. Důležité je ale uvědomit si, že z inkluzivní výuky, jež je v našem případě přizpůsobená žákům s OMJ, budou mít nakonec užitek všichni žáci. Pokud

je výuka názornější, přehlednější a strukturovanější a pokud vyučující upozorňuje na odborné termíny a vysvětluje jejich význam žákům s OMJ, je nepochybné, že prospěch z toho budou mít i ostatní spolužáci.

Na stránkách www.inkluzivniskola.cz naleznete v sekci **Pedagogika** praktické návody, jak přizpůsobit výuku žákům s OMJ.

TIP

6.5 Kurzy češtiny pro cizince

Poslední, ale neméně důležitou možností škol je zorganizovat pro žáky s OMJ kurzy češtiny. Pokud jde o naprosté začátečníky nebo mírně pokročilé, je to to nejlepší, co pro ně škola může udělat. Organizačně je možné řešit kurzy češtiny jako cizího jazyka formou odpoledních kroužků, volitelných předmětů nebo místo cizího jazyka. Pokud je ve škole více cizinců v ročníku (nebo se to dá řešit i průřezově mezi ročníky) lze poskytovat češtinu pro cizince místo běžných hodin Českého jazyka. Nesmíme ale zapomenout, že základní podmínkou výuky češtiny jako cizího jazyka je vyučovat češtinu jako z perspektivy cizího jazyka.

kurzy češtiny

Na stránkách www.inkluzivniskola.cz naleznete v sekci **Čeština** mnoho užitečných rad a také seznam učebnic a pracovních listů.

TIP

7. Financování

Začleňování žáků s OMJ do školy, jejich inkluze a jazyková podpora je personálně, časově a odborně náročná činnost. Přesto zatím není na toto znevýhodnění brán při financování škol žádný ohled. Proto je na řediteli školy, aby posoudil, kolik času je třeba věnovat na doučování češti-

financování

ny, jak je náročná příprava na hodiny při výuce a zohledňování potřeb žáků s OMJ, nakolik je potřeba investovat do vzdělávání pedagogických pracovníků (výuka češtiny jako cizího jazyka má svá specifika a vyučující češtiny často nejsou těmi pravými odborníky). Všechny tyto proměnné hrají významnou roli při zvažování využití finančních rezerv či žádostí o některou z dotací.

7.1 Rozvojové programy MŠMT

Obecně lze říci, že při financování „nadstandardní“ péče o žáky s OMJ lze využít stejných finančních zdrojů jako u jakéhokoliv jiného znevýhodnění. To znamená, že kromě rozpočtu z kraje lze oslovit samotného zřizovatele nebo využít některý z rozvojových programů v rámci MŠMT.

- Prvním z nich je **Program na podporu aktivit v oblasti integrace cizinců**, konkrétně se jedná o oblast 2.2 *Projekty na podporu výuky českého jazyka jako cizího jazyka*. Z tohoto programu lze financovat kurzy výuky českého jazyka jako cizího jazyka.
- Další možností je využít **Program podpory vzdělávání v jazycích národnostních menšin a multikulturní výchovy**, který je primárně zaměřen na výuku v jazycích národnostních menšin; *Modul B – podpora multikulturní výchovy* obsahuje podsekcí *Vzdělávací aktivity pro děti a mládež, příslušníky národnostních menšin, jako součást širšího projektu zaměřeného na vzdělávání*, v níž již v minulosti školy úspěšně žádaly pomoc na zajištění kurzů češtiny pro žáky s odlišným původem.
- V dubnu 2010 byl poprvé vyhlášen rozvojový **program pro děti-cizince ze třetích zemí**, ze kterého lze také financovat projekty na jejich výuku.
- Na pozici asistenta pedagoga lze čerpat z rozvojového programu *Financování asistentů pedagoga pro děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním*.

Další možností je samozřejmě využití peněz z EU, například v rámci projektu *Peníze do škol*.

7.2 Portál inkluzivní škola.cz

Sdružení META, které se dlouhodobě zabývá poradenstvím cizincům v oblasti vzdělávání, vyvíjí zároveň aktivity zaměřené pro pedagogy. Jednou z nich jsou například semináře o vzdělávání cizinců, jež proběhly již v sedmi krajích. Druhou aktivitou je vytváření a aktualizace webového informačního portálu www.inkluzivniskola.cz, na kterém jsou soustředěny informace o vzdělávání žáků s OMJ ze všech možných úhlů.

Části portálu

Portál je rozdělen na pět základních sekcí. První sekce je věnována **češtině jako cizímu jazyku** a učitelé v ní najdou především metodická doporučení, odkazy na učebnice a pracovní listy. Druhá sekce s názvem **migrace** přibližuje situaci žáků s OMJ, země původu a legislativu spojenou s problematikou vzdělávání cizinců. Třetí část se zabývá **organizačními** záležitostmi a metodicky provede pedagogy od přijetí žáka po zajištění asistenta pedagoga nebo kurzy češtiny. Část **pedagogika** je zaměřena na inkluzivní přístup ke vzdělávání žáků s OMJ, ale zároveň spojuje tuto problematiku s průřezovými tématy, například s multikulturní výchovou. Poslední část prohlubuje a prakticky doplňuje předchozí sekce o kazuistiky, příklady dobré praxe, materiály ke stažení, doplňující studijní materiály, odkazy a kontakty. Tato část portálu je zároveň vždy tematicky přiřazena k jednotlivým kapitolám předchozích čtyř sekcí formou odkazů v pravé části.

Odkazy v textu

Protože je kapacita tohoto článku z pochopitelných důvodů omezená a portál www.inkluzivniskola.cz se tématu věnuje komplexně a podrobně, připojili jsme k jednotlivým tématům příslušné odkazy, kde se mohou čtenáři podle potřeby dozvědět více a podrobněji.

8. Závěr

Není jen jedna cesta

Na závěr bychom rádi zdůraznili pro všechny z vás, kdo váhají, odkud začít a jak to nejlépe dělat, že neexistuje jedna jediná správná cesta začleňování žáků s OMJ, ale cest je tolik, kolik je samotných žáků a jejich učitelů. Vždy jde o konkrétní děti s jejich schopnostmi, dovednostmi, studijními předpoklady a rodinnou situací na jedné straně a školu a její možnosti personální, prostorové a finanční na straně druhé. Pokud se ale vše odehrává v intencích vzájemného respektu, důvěry a spolupráce všech zúčastněných stran, je z poloviny vyhráno.

Začleňování v souvislostech

Pokud začleňování žáků s OMJ uvedeme do dalších souvislostí, pak inkluzivní výukou, vycházející z jejich potřeb, vyjdeme zároveň vstříc i spoustě dalších žáků, kteří mají různá jiná znevýhodnění. A půjdeme-li ještě dál, je jejich začlenění na základě respektu k jejich (nejen jazykové) odlišnosti nenásilný způsob, jak všechny žáky učit toleranci a respektu k **jakýmkoliv odlišnostem**, jež v dnešní společnosti zatím velmi často chybí. To znamená, že otevřením školy žákům s OMJ, jejich začleňováním, respektem a tolerancí k jejich jazykovým a kulturním odlišnostem realizujeme v praxi nejedno průřezové téma RVP.